

ՆՈՐ-ԴԱՐ

Տարեկան 10 բուլի, վեց ամիսը՝ 6 բուլի, երեք ամիսը՝ 3 բ. 50 կ. Խմրագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція „Норъ-Даръ“ Կամ Tiflis Rédaction „Nor-Dar“ Խմրագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 3-ը, ծայտարարութիւններն ընդունում են ամեն լիզուներով ծայտարարութիւնները՝ թուին 3 կ., բնականութիւնը համար կրկնապատիկ

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ
Նորին Մեծութեան Գայր Նիկողայոսի հետապնդող Մուրախովսկի:
Քրոնիկոն: Լուսեր:
Տպագրութիւններ:
Հուշաւ «Մեկնայիներ»:
Թղթ ա կ զ ու թ ի լ ի ն ն ե ռ. Մոսկուա:
Քաղաքական. — Յունաստան և Թուրքիա: Ֆեյխա Ֆորի ուղեորութիւնը Ռուսիա: Քաղաքական լուսեր:
Հեռագրերն եր:
Նառն լուսեր:
«Նոր-Գար»-ի պատասխաններ:
Բանասիրական. — Մուհամմէդ և Մուհամմեդականութիւնը: Տխուր վախճան:
Տեղեկատու:
Ցայտարարութիւններ:

բարձր յարգանքը, որ չըջապատում է նրան և կատարած կրիներն մի իմաստուն գործ, որը ես միշտ կրիչէի:
Խնդրում եմ Ձեր Գայսեթական Մեծութիւնից հաւատալ իմ անգրգռելի բարեկամութեան:

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն
Ներսիսեան հին դպրանոցի շինութեան դիմացը գտնուող դպրոցապատկան շէնքը մի շարք հին խառնութիւններից և նկուղներից է բաղկացած. քաղաքային վարչութեան կարգադրութեամբ յիշեալ դպրանոցի հոգաբարձութիւնը վերանորոգում է այդ հին շէնքը չափաւոր քանակութիւն և նրա տեղը նոր և լաւ տեսակի շէնք կանգնեցուի. այլ հինը պիտի կարկատուի:
Արդեօք լաւ չէի լինիլ, որ այդ հին, բարեկարգ քաղաքի համար, անյարմար և տգեղ շէնքը ամբողջապէս քանդու տար հողերը իշխանութիւնը և դրա տեղը կանգնեցնէր միջերկրի վաճառելու սրահ: Ընթացիկում է դրա համար պէտք է փող ծախսուի, բայց դպրանոցը կուենար լաւ եկամուտ և քաղաքը միջերկրի համար մաքուր սրահ կամ բազար: Ներսիսեան քաղաքները ունին այդպիսի բազարներ, որ կանգնեցրած են միմիայն քարից, երկաթից կամ չուգունից և ապակուց. առատ ջրով, մաքուր և կարգին, որտեղ կարող է իւրաքանչիւր տանտիրին ինքն անձամբ ընտրել և առնել այն անհրաժեշտ օրական սնունդի համար:

Լսում ենք, որ այս տարի Հոկտեմբեր. դրպրոցից արձակուել են մօտ 70 աշակերտ. ցանկալի է, որ աշակերտները ընտրութեամբ ընդունուեն և կրթութեամբ իրական սեռը աւելի մարդոց հաճոյից համար ստեղծուած արարած մը կընկատէ: Իր բացատրութեամբ կանայք Աստուծոյ առաջ մարդոց ունեցած և վայելած յարգ ու մեծարանքը չունեն. մաքր յիսնագրելու համար, աղօթելու միջոցին կանանց ներկայութիւնը խտրի կարգելէ. այս պատճառաւ է որ կանայք այն ստեն միայն մզկիթ կերթան երբ արք ներկայ չեն, ուրիշ ժամանակներ կանայք տան մէջ կաղօթին:
Գրօնական պարտականութեան երկրորդ մասը կըկազմէ ողորմութիւն կամ սուրբ սալ. Աստուծոյ երկու տեսակ են, պարտաւորեալ և կամաւոր. պարտաւորեալը ըստ օրինի սահմանեալ տուրքերը են, կամաւորը մարդոց կամքին ձգուած մասնաւոր տուրքերը են: Առաջինը չէրեաթ, վերջինը սատազաթ կանուանեն:
Գրօնի երրորդ էական պայմանն է ծոմապահութիւն. Ռուսամէջ ծոմապահութիւնը «կրօնի դուռը» կըհամարուէ և ծոմապահի մը շունչը միւսըէ աւելի անոյշ կըհոտի կըսէ:
Գրօնական պարտականութեան մասնագրական պարտաւորեալ են ամբողջ Ռուսամէջ ամիսը ծոմ պահել. այդ ամսոյ մէջ ցերեկները կըն ու խումբ և այլ դուռնութիւններէ կըքաշուին. իսկ երեկները կըկանապատիկ զեղխութեան մէջ կանցնեն:

անձանց հսկողութեան տակ շարունակ, որպէսզի դուրս անելու կարիք չլինի:

Թիֆլիսի նահանգի աղետահաւանների ընդհանուր ժողովի յունիսի 1-ի նիստին քննուած էր Թիֆլիսի նահանգում գեմատիային հաստատութիւններ մտցնելու խնդիրը: Յիւր և զէմ վիճաբանութիւններից յետոյ, որոշուեցաւ այդ խնդրի քննութիւնը յանձնել նահանգական միառանձին յանձնաժողովին, որի համար և այդ նիստին անգամներ ընտրուեցան:

Յուլիսի 3-ին Թիֆլիսի նահանգի աղետահաւանների պարագրէի ընտրուեցու իշխ. Գ. Ի. Բազարտիօն-Մուխրանսկին 130 ձայնով ընդգէմ 57-ի:

1897—1901 թ. քառամեակի համար ընտրուած Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդի անդամների ցուցակը, ընտրողական թերթերն ու ընտրողական ժողովի արձանագրութիւնը ներկայացուած են նահանգապետին ի հաստատութիւն:

Ի դէպ նկատեցր, որ «Գաւազ» լրագիրը չափազանց աշխատում է, որ ընտրութիւնները բեկանուեն:

Երկրագործութեան միջնորդութիւնը վիճակագրական տեղեկութիւններ է հաւաքել Ռուսիայի գիւղատնտեսական կրթական գործի աշխատանքները մասին. ներկայումս երկրագործութեան միջնորդութեան իրաւասութեան տակ գտնուում է գիւղատնտեսական 108 գանահան կարգի ուսումնարան 5003 աշակերտներով: Բացի դրանից, միջնորդութեան միջնորդութեամբ այս տարի գիւղատնտեսական դասընթացներ են բացուում 45 տեղերում, և այն գիւղատնտեսական ուսումն է մտցնում ուսումնարանական մի քանի հաստատութիւնների մէջ:

Ծոմապահութեան Ռուսական ամսոյ մէջ կատարուելու պատճառը այն է, թէ իբր Գուրանը այդ ամսոյ մէջ Մուհամմէդի ներշնչուած է:

Ծոմապահութեան բացառեալ մարդոց և այլ մանրամասնութեանց չափի ձեռնարկներ:

Մէքքէի ուստագնացութիւնը ևս կը թուի հիմնական պահանջներէ մին կը համարուի: Ըստ Գուրանի նա որ կարող է և առանց Մէքքէի այցելելու կը մեռնի, քրիստոնեայ և կամ հրէայ մեռածի պէս է:

Աստ անխորշ չենք նկատել Մէքքէի տաճարին վրայ միջանի ծանօթութիւններ տալ:

Մէքքէի տաճարը քաղաքին կեդրոնը կառուցուած է և Վէլսկիտ իւլ էհրամ (սր. տաճար) կըկոչուի:

Այս տաճարը ի հնումն արարացուց աղօթատեղին էր:

Մահմէդականը կընդունին թէ այս տաճար աշխարհի չափ հին է. կըսեն թէ Ազազ գրախտէն արտաքսուելէ ետք Աստուծոյ է խնդրուած է դրախտի մէջ ունեցած տաճարին ձեռք տաճար մը ունենայ աշխարհի վրայ և Աստուած այդ տաճարի ճիշտ նմոյշը կտաւ չինելով Մէքքէի տաճարին տեղը կանգնեցուցած է: Ազազայ մահէն ետք Օլթ շինած է քարեղով, որը հետզհետէ գանաղան փոփոխութիւններով մինչև ցարդ պահուած է:

Գիւղատնտեսական 108 դպրոցներից 91-ը գտնուում է ներսիսեան Ռուսիայի ներքին նահանգներում, 2-ը Պրիվոլնիեան երկրում, 4-ը Գոկլանում և 11-ը Ասիական Ռուսիայում:

Լուսաւորութեան միջնորդութեան կից կազմուած մի յատուկ յանձնաժողով այս տարի աշխարհ պիտի վերակախ իւր աշխատանքները՝ գործարանների բանուորների որդոց և փոքրահասակ բանուորների համար պարտադիր ուսում մտցնելու խնդրի վերաբերմամբ: Մինչև այժմ այդ խնդրի վերաբերմամբ հարկաւոր տեղեկութիւններն էին հաւաքուում:

«Հանդէս Ամսօրեայի» յունիս ամսատետրում կարգում ենք:

«Չրոֆ Ֆր. Միլլեր» վիեննայի Գիտութեանց հետազոտիչ փիլիսոփայական-պատմական նիստին ներկայացուց մայիսի 5-ին յօդուած մը, յորում հեղինակը կը ջանայ ապացուցանել որ վրաց (միջերկրի գիւնտրական գիրը xutsuri քահանայական գիր) ըստածէն յառաջ եկած է, և թէ այս գիրը Հայ նշանագրերուն հետ նմանութիւն մը ունի, և այս կընայ հայերէն աւանդութեան ճշտութիւնը մասամբ իւր հաստատել:

Բայց եթէ Միսրոպ, կըսէ հեղինակը, ըստ հայ աւանդութեան վրաց նշանագրելու գործին է, և այն հայ նշանագրերը հնարելէն ետքը, չի կընար ըմբռնուիլ թէ ինչո՞ւ Միսրոպ նոր նշանագրեր հոգեծէց և հայ նշանագրերը չտուաւ: Վրացուց ալ, մանաւանդ որ երկու լիզուաց բաղաձայններն իրարու հետ նոյնն են: Այլ կը հետի որ վրացիք ալ հայոց լիզ հարկէ է որ հին գիր մը ունեցած ըլլան, և ինչպէս որ Միսրոպ հայոց Դանիէլեան ըստած նշանագրերու պարզապէս բարենորոգողն եղաւ, նոյն պէս վրաց ալ նշանագրերը բարեփոխուած:

Տաճարին մէջ ուշադրութեան արժանի է հարաւային արեւելեան կողմը անկեան մը մէջ զետեղուած հաշակաւոր «սե քարը», որը զէպի Պոսթրայ կը նայի: Մահմէդականը այս քարը երկրի վրայ Աստուծոյ աջ բազուկը կըհամարեն, և այդ համոզմամբ կըհամարուին: Իբր թէ այս քարը գրախտէն Ազազայ հետ երկրի վրայ ինկած է. և իբր թէ այս քար կանխու սպիտակ էր, բայց անմաքուր կնոջ մը մատը դպիւնով սեցած է. ուրիշ շատ առասպելներ ևս ունի:

Տաճարի մէջ ուշադրութեան արժանի է նաև Վերահամի քարը, որուն վրայ եղած խորդ ու բորդ ձեւերն ցոյց տալ կողմն Արահամի ոտքի հետքերը. իբր թէ Արահամ շատ մը պարագաներու տակ այս քարին վրայ կանգնած է և այն, Այս քարը երկաթեայ վանդակի մը մէջ առնուած է և ճիշտ քարին ներքեւէն կըբերի «չէմէլէի ջուր»-ը: Գուրանը հաստատացնող վրայ պարտք կըգնէ այս քարի և ջուրի առջև աղօթիլ:

«Չէմէլէի ջուր»-ը սուրբ և օրհնեալ կըհամարուի. ուստագնացը նոյնիսկ իրենց հետ չիբերով կըտանեն:

Մէքքէի ուստագնացութեան արարողութեանց մանրամասնութիւններն աւելորդ կըհամարենք:

Եւստագնացութեան 108 դպրոցներից 91-ը գտնուում է ներսիսեան Ռուսիայի ներքին նահանգներում, 2-ը Պրիվոլնիեան երկրում, 4-ը Գոկլանում և 11-ը Ասիական Ռուսիայում:

Լուսաւորութեան միջնորդութեան կից կազմուած մի յատուկ յանձնաժողով այս տարի աշխարհ պիտի վերակախ իւր աշխատանքները՝ գործարանների բանուորների որդոց և փոքրահասակ բանուորների համար պարտադիր ուսում մտցնելու խնդրի վերաբերմամբ: Մինչև այժմ այդ խնդրի վերաբերմամբ հարկաւոր տեղեկութիւններն էին հաւաքուում:

«Հանդէս Ամսօրեայի» յունիս ամսատետրում կարգում ենք:

«Չրոֆ Ֆր. Միլլեր» վիեննայի Գիտութեանց հետազոտիչ փիլիսոփայական-պատմական նիստին ներկայացուց մայիսի 5-ին յօդուած մը, յորում հեղինակը կը ջանայ ապացուցանել որ վրաց (միջերկրի գիւնտրական գիրը xutsuri քահանայական գիր) ըստածէն յառաջ եկած է, և թէ այս գիրը Հայ նշանագրերուն հետ նմանութիւն մը ունի, և այս կընայ հայերէն աւանդութեան ճշտութիւնը մասամբ իւր հաստատել:

Բայց եթէ Միսրոպ, կըսէ հեղինակը, ըստ հայ աւանդութեան վրաց նշանագրելու գործին է, և այն հայ նշանագրերը հնարելէն ետքը, չի կընար ըմբռնուիլ թէ ինչո՞ւ Միսրոպ նոր նշանագրեր հոգեծէց և հայ նշանագրերը չտուաւ: Վրացուց ալ, մանաւանդ որ երկու լիզուաց բաղաձայններն իրարու հետ նոյնն են: Այլ կը հետի որ վրացիք ալ հայոց լիզ հարկէ է որ հին գիր մը ունեցած ըլլան, և ինչպէս որ Միսրոպ հայոց Դանիէլեան ըստած նշանագրերու պարզապէս բարենորոգողն եղաւ, նոյն պէս վրաց ալ նշանագրերը բարեփոխուած:

Տաճարին մէջ ուշադրութեան արժանի է հարաւային արեւելեան կողմը անկեան մը մէջ զետեղուած հաշակաւոր «սե քարը», որը զէպի Պոսթրայ կը նայի: Մահմէդականը այս քարը երկրի վրայ Աստուծոյ աջ բազուկը կըհամարեն, և այդ համոզմամբ կըհամարուին: Իբր թէ այս քարը գրախտէն Ազազայ հետ երկրի վրայ ինկած է. և իբր թէ այս քար կանխու սպիտակ էր, բայց անմաքուր կնոջ մը մատը դպիւնով սեցած է. ուրիշ շատ առասպելներ ևս ունի:

Տաճարի մէջ ուշադրութեան արժանի է նաև Վերահամի քարը, որուն վրայ եղած խորդ ու բորդ ձեւերն ցոյց տալ կողմն Արահամի ոտքի հետքերը. իբր թէ Արահամ շատ մը պարագաներու տակ այս քարին վրայ կանգնած է և այն, Այս քարը երկաթեայ վանդակի մը մէջ առնուած է և ճիշտ քարին ներքեւէն կըբերի «չէմէլէի ջուր»-ը: Գուրանը հաստատացնող վրայ պարտք կըգնէ այս քարի և ջուրի առջև աղօթիլ:

«Չէմէլէի ջուր»-ը սուրբ և օրհնեալ կըհամարուի. ուստագնացը նոյնիսկ իրենց հետ չիբերով կըտանեն:

Մէքքէի ուստագնացութեան արարողութեանց մանրամասնութիւններն աւելորդ կըհամարենք:

Մահմէդականը կընդունին թէ այս տաճար աշխարհի չափ հին է. կըսեն թէ Ազազ գրախտէն արտաքսուելէ ետք Աստուծոյ է խնդրուած է դրախտի մէջ ունեցած տաճարին ձեռք տաճար մը ունենայ աշխարհի վրայ և Աստուած այդ տաճարի ճիշտ նմոյշը կտաւ չինելով Մէքքէի տաճարին տեղը կանգնեցուցած է: Ազազայ մահէն ետք Օլթ շինած է քարեղով, որը հետզհետէ գանաղան փոփոխութիւններով մինչև ցարդ պահուած է:

1) Տես «Նոր-Գար» № 90.

բական բոլոր ուսումնականները աշակերտներին համար, ի բաց չառած նաև իւնկերները:

Մեծ Գրութիւն

ՀԱՅԿԱՅԻՆ.—Արթ. Մեսրոպ վարդապետը գնաց յունիսի մէկին դէպի ս. Եջիմիան. Ասում են որ հայր սուրբը դիմել է թեմ. պարանոցի հոգաբարձուներին և իւր օգտին վկայական խնդրել, իսկ հոգաբարձութիւնը ասել է, որ կարող է վկայական տալ միմիայն տեսչութեան համար:

ՈՒՆԻՔԻՆԻՍԻՆ.—Սյա տարի մեզանում բուսականութիւնը բաւականին լաւ է և մինչև այսօր ազատ է որևէ հիւանդութիւնից. Գոտիների մէջ աշխատանքի դիւարւոր աղբիւրը մեզանում կազմում են մանուկներ խնամքի ու օգնութեան, որոնք համեմատած նորինթաց տարիների հետ յոյս կայ որ առատ լինին, եթէ մինչև քաղցի որևէ փորձանք կամ կարկուտ չպատահէ: Հացահատիկները նոյնպէս լաւ են, բայց մեզանում այնքան մեծ նշանակութիւն չունի նրանց վաճառումը, ինչպէս Ժառանգութեան րինքը:

—Ինչպէս լսեցինք, մեր շրջակայ լեռներում կրկին երևան են եկել թուրքերից կազմուած աւազակային խմբեր, որոնք ամեն տարի մեծ վնասներ են հասցնում: Իշխանութիւնը միջոցներ է ձեռք առել նրանց ձերբակալելու:

ՕՂԻՍՏՈՅԻՆ.—Նախորդ նամակներէից մէկում գրել էի, որ տեղւոյս մի երկու տիկիններ պատուաւոր մուրացկանութեամբ կամեցան այստեղի ազգասէր Տէր-Բաբային քննակարանը ներգրծել: Հասարակութեան համաձայնութիւնը չկար այդ գործի մէջ, որի վրայ պ. երեցիքը հիմնուելով խնդրել է առաջնորդից, որ չիմտնելու զգաւարեցնէ, քանի որ ինքը անկողնի վրայ էր: Ասում ենք, որ առաջնորդը հրամայել է չիմտնելու զգաւարեցնել: Բայց Տէր-Բաբայն առաջնորդի Բաբային փառա լինելով շարունակում է իւր գործը: Գնցել օրինակելի կարգապահութիւնը և աղուհաց կեր բնկերութիւնը:

Յունիսի 1-ից «Նոր-Դար»-ին քաժանորդ են գրում ևւ վճարում 6 րուրի 50 կոպէկ:

միշտ արուններու կրկնակի առաւելութիւններ տուած է:

Գուրանի մէջ մասնաւոր օրէնքներ և պատիժներ սահմանուած են կամաւոր սպանութեանց, զոգութեանց և այլոց դէմ. սակայն այս օրէնքներ այն ձեռք բացատրուած են, որ գող մը շատ անգամ «հիլլէի չէրի»-ի սկզբունքներով անպարտ արձակուելու առիթներ ունի:

Գուրանի քաղաքական օրինաց բաժինին մէջ Մուհամմէտ կը պարտաւորեցնէ իւր հաւատարմութիւնը միշտ անհաշտ աղբիւր անհատականութեան (Քրիստոնեայ և այլն) հետ: Ըստ Գուրանի անհատականութեան դէմ կուտող մը Աստուծոյ սոջի բարձր արժանիք մը պիտի ունենայ. այդպիսին իւր մահէն ետք անմիջապէս արքայութեան մէջ պիտի ընդունուի. և հասարակ հաւատացեալ մը անիւր մասնաւոր համոզմունք և վայելքներ պիտի ունենայ:

Գուրանի այս վարդապետութիւնը մահմեդականաց սրտին մէջ այն աստիճան մեծ տեղ մը զբաւած է, որ նոյնիսկ շատեր «սուրը արքայութեան քանակին է» եղբակցութիւն իրենց ըսկըզունք և կրօնք ըրած են: Ի սէր Աստուծոյ և ի փառս կրօնի թափուած արիւն մը Աստուծոյ առջև անհամեմատելի արժանիք ունի կը զարմանանք:

ՏՊԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
II.
ՃԱՆԱԿԱՐԳՆԵՐ

2ի հեծնելուն սովոր չլինելով՝ ես որոշել էի Ջալալօղլուց վերադառնալ զարձեալ գնացած ճանապարհով, այն է՝ մի խնդրելով որ բացուած է կարծեմ Սարգիս անունով իշկանից յատկապէս դէպի գերմանացի բարոն Գուլիերաի հիմնած ապակիի գործարանը: Բայց իշխանութիւնս այսպէս էր տնօրինել: Նրա նոր հրամանը, որ բացառաւ Ջալալօղլուն, ոչ միայն «բռնաբերութեան» փոխից, այլև ձի հեծնել սովորեցրեց ինձ, Լոռույ մասին մի ընդհանուր գաղափար կազմել տուեց և, որ գլխաւորն է, մեր երկուորեակ վանքերի սուրբ տեսութեանը արժանացրեց:

Դրա համար մայիսի 12-ին, բնակարանիս շէնքում հրաժեշտի ողջոյն տալով Ջալալօղլու մի խումբ բնակիչ հասարակութեան և վիճակի գործակալի հետ ձի հեծնելով քայլերս կամ անելի ճիշտ՝ ձիերի վրէժներ ուղղեցինք գիւղի վերովոր տանող կենդանեղով (զիզգազ) դէպի Սանահին:

Լոռույ կողմերը, գուցէ և հայաստանի շատ տեղերում, հարթ գաղափարներին գերծ ընտելութիւնը յաճախ մի գաղափար կամ մի հաւելի ձոր բանալով անծանօթ ուղիներ առաջը, մերթէս մի նեղ կը զիմացը դուրս հանելով նրան խորհրդաւոր անտառի մէջ, երբ նա ստիպուած է մի հարցական հայեացք ձգել նոր բացուող տեսարանի առաջ և տատանուած է ճանապարհների ընտրութեան մէջ, — մեր նախնիքը բոլոր այդպիսի վարանման կէտերում մի-մի քարեայ խաչարձան են տրուել: Եւ այս թէ խնդիր լուծումը գիւղերից մի և ուրիշների վատահոլութիւնն են, չընչելու համար Այդպիսին մի ուղեցոյց է հան Ջալալօղլու մուտքի մօտ, քարեայ բարձր պատուհանի վրայ կանգնած, մօտ մի սաժէն բարձրութեամբ խաչարձանը, մէջը ծածկուած արձանագրութեամբ, որից Սարգիս եպիսկոպոսը այսքան է միայն կարգացել: Հանգիստեալ խաչի ձախակի իշխանին: Պէտք է խոստովանուել որ անելին կարգաւոր համար երկար ժամանակ է մեծ ջանք է հարկաւոր. անյարմարութիւններ, որ սակայն յատուկ

անմիջական կրակի արժանի կը համարեն:

Գուրանը իւր խօսքերով այսպէս կը բարոյէ շանիւծի է այն որ առ Աստուծոյ ունեցած պարտականութիւնները չկատարեր. անիծեալ է այն որ ի փառս Աստուծոյ և կրօնի իւր սուրբ չը գործածեր. ընդ հակառակ նա որ պատեղաւոր մէջ անեղիւղ կ'աշխատէր և իւր սուրբ թշնամոյն կը մտէ, նա երկնից մէջ իւր տունը պատրաստած կը լինի:

Մահմեդականը առ հասարակ իրենց քաղաքական պատերազմներու և անհատականացից հետ ունեցած քաղաքական և թէ որեւէ մի անհամաձայնութեանց կրօնական կերպարանը կուտան, և հասարակութիւնը այդ պատուիրանաց և համոզմանց համեմատ կը մարտնչին անեղիւղ և շատ ժամանակներ աներկապիսի հարստահարութեամբ կը տանջեն իրենց կրօնական թշնամիները, և նոյն իսկ այդ անիրաւ հարստահարութեանց և անմարդկային կեղծքանց մէջ միշտ պարտք մը կատարածի և անպաշտ քաղաքի արժանացած լինելու սուրբ համոզումը ունին:

Ներկայ համառօտ տեսութեամբ, բնականաբար չէինք կրնար գուրանի ամեն մանրամասն վարդապետութիւնները պարզել. բայց կը յուսանք թէ կարողացած ենք Մահմեդական կրօնի կրօնըն բուն և անոր զարգացման նկարագրել:

ճանապարհորդների (տուրիստ) համար չեն:

Ճանապարհին, Լոռույ անծայր ու անյատակ ձորի աջ ու ձախ կողմը մեզ շատ գիւղեր պատահեցան: Բայց առաջին գիւղը, որտեղ տեղական աշխոյժ ու սրահուս Սարգիս քահանայի դռան առաջ մենք մի փոքր հանդիստ առանք, նրա մածունն ուտելով և շրջակայ բնակիչները գիտելով, — դա 55 տուն ու մի եկեղեցի ունեցող Մարգիս էր: Այդ տեղից երեկոյան դէմ մտանք դուռ աղանուականների բնակավայր Այգեհատ գիւղը, որի 30 տնից 27-ը Ջահվեր գետնից են, 3-ը Զուրեհանցիներ: Սակայն աղանուական տեսքով անպատճառ քնքոյլ արարածներ չպէտք է երեկային, որովհետև նրանք բոլորը, անշնան բացառութեամբ, իրայուն տիտղոսները տանք թողած, օրն ի րուն իրենց ձորամիջովն անցնող երկաթուղու գծի վրայ են բանում, որ ի հարկէ ամենինն պակասութիւն չէ բերում իրենց ծագումնը: Այգեհատն ու մերձակայ Արդուի գիւղը հովում է մի քահանայ տէր-Յովսէփի հովուանց, որ մեր հիւրընկալ պ. Ա. Ջահվերգեանի տնեղով տարին հազիւ երկու-երեք անգամ է ժամ առում Այգեհատում: Նոյն անձից տեղեկացանք նոյնպէս որ երբ մի անգամ այգեհատից կանայք, տնէտուն շրջելով, այլու են հաւաքել «մատաղանայ», քահանային լուրը հասնելով, նա բարեհաճել է երեւալ գիւղում, բայց երբ լսում է որ «պաշտօնահայ» (ընթերիք) չկայ, առանց ս. պատարագ մատուցանելու հեռանում է իւր հովութեամբ: Եւ յանձնուած, անելի ճիշտ մատուցած գիւղից: Լու է հովում հովիւ հովուանցը, այնպէս չէ:

Հետեւալ առաւօտը դիմեցինք դէպի Օձուն գիւղը, որտեղ քահանաներից և նախկին ուսուցիչներից կազմուած մի խմբի հետ նախաճաշ արինք Տէր-Դաւիթեանց Բաղդասար քահանայի տանը, ուր առաջին անգամը տեսալ երկու մատաղահաս չղիտեմ աղջկանց թէ հարսների կապերտ գործելը: Մտանք համբուրեցինք այս գիւղի ս. Յօհան Օձնեցու, նոյն և յաղթանգամ, վայելչահասակ, քրճագեղաց իմաստասէր կաթողիկոսի կառուցած հոյաղէն ու բարձրագոյն թաղաքանից կառուցած ս. Աստուածածին եկեղեցու բնակարանը: Եւ անշնան իմ տեսած փառայեղ տաճարներից: Բայց «Խաչգունդ» անունը

լուր վրայ «Նոր Դար»-ի ընթերցողաց ամփոփ գաղափար մը տալ:

Լեռնոյ

Մէրամ.

ՏԽՈՒՐ ՎԱԽՃԱՆ

(Լեռնականների կեանքից)

ԻՐԻՐ ԳՍԶԻ-ԲԵՅԻ

(Վ. Բ. Գ.)

Երևում էր, որ Անդէմիրը բաղաւոր աստղի տակ էր ծնուած: Մտածմունքը, որ նա անխնայաբար էր համարում, ի մեծ դարմանս իւր, յանկարծ կատարուել էր և գեղեցիկ իշխանուհու ամուսինն էր դարձել ինքը: Իշխան Սուրբ-Կո—բէկը իւր գեղեցիկ տան մօտ երիտասարդ ամուսինների համար նոր «սոջի» չիմից: Անդէմիրը իւր փառքի բարձունքին էր հասել. Բիզարան նրան սիրում էր կաթողից, ջերմաշերտ սիրով: Սուրբ մէջ ամենը կամաց կամաց օկսեցին վարժուել ու հաշտուել այն հանգամանքի հետ, որ Անդէմիրը մի քանի իշխանների որոշման համաձայն աղուական էր դարձել, չնայելով որ աղուական տիտղոսին նա բոլորովին արժանի էր, սակայն Անդէմիրը ամուսնանալուց յետոյ վառասակել էր մի ամենաշարունակ թշնամի և դա էր երիտասարդ արագիւն իշխան Օսմանը: Անդէմիրի

Ն ԾԽՈՒՐ-ԴԱՐ 36 90.

ինձ համար անբացատրելի մնաց: Լսածիս նայելով և մի արձանագրութեան ասելով, այս եկեղեցին հիմնուած է 735 թուին, որի ինչ աստիճան ճիշտ լինելը անձեռնհաս լինելով ստուգել, կարգացի սիւններից մէկի մէջ ամբարձած մարմարիտի վրայի աստիճան արձանագրութիւնը, որից երևում է որ Թիֆլիս վերաբնակած Զաքարիա և Բաղդասար Սրովեանց եղբայրները իրենց ծախքով նորոգել են եկեղեցին 1888 թուին, որի վրայ, ինչպէս ինձ հաղորդեցին, ծախսուած է մօտ 6000 լուրի: Գտնել բանիմաց որդեգր, որոնց սրտին թանկ է եղած հայրենիաց սրբավայրի արարատեղեւան հարցը: Ի դէպ. մի այդքան գումար էլ, ասում են, Սանահին վանհայր Վարդան վարդապետի է ուղեցիլ գործը դրել իւր հոգաբարձութեանը յանձնուած վանքի նորոգութեան վրայ: Բայց չար օտտանան, որ անելի կրօնաւորներից է հակառակ, սուրբ հօր միտքը ծռել է և Ստուծոյ տունը չիմել տալու փոխանակ նրան նոյն Օձունում իւր եղբոր տունը է չիմել տուել: (Եւ մի տանիքը գտել է փորձութիւնը):

Վերք էր տեսնել մօտ չորս արշին բարձրութեամբ երկու նրբասուն զանգակաւոր, անելի ճիշտ՝ զանգարանը ինչ նուրբ քանդակներ, և սակայն ինչ կոպիտ նախապաշարում, որ թոյլ է տալիս օձնեցու-հիւնների քերելով մաշել այդ չընդհատուելի հիմքը, որպէսզի մի օր էլ նրանց տապալուած տեսնելու դժբաղդութիւնը ունենան: Այս, չորս քահանայ ունեցող տաճար (Այլը գուն, և ոչ տեսանելի): Եկեղեցու լայնատարած բնակի անապին գեղանկար վարպետը կրում է հայկական ՌԺԹ թուականը, ուրեմն 87 տարուայ գործ. բայց որքան նոր է տակաւին: Սեղանի տեսարանի ձեռագործ թաշկինակը Յիսուսի մի ոչ գեղեցիկ պատկերով կրում էր Ecce Homo! հռոմէական մակաբանութիւնը, որ Պիղատոսի խօսքն է, հրէից կատաղի ամբոխին ուղղած. «Ահա այդ ձեր ցանգը», և որ սակայն գործակալ հօր պատուէրով վար առնուեցաւ:

Քահանաների և ուսուցիչների հետ դուրս գալով գիւղից և հասնելով մի ձորագլխի խաչարձանի, այնտեղ միմեանց բայրեկ փոխանակելով և ապա կրկին երկուսով մնալով իջանք երկվորներից և սկսեցինք կոխել կոխուտեւ քահանայարքի մարդիկ լուր էին բերել, որ Օսմանը երգուել է սպանել նրան և հրապարակաւ յայտնել է, որ չպիտի թոյլ տայ նրան Բիզարայի սէրը վայելելու: Բայց ջիղիթը անփոյթ կերպով ծիծաղում էր:

—Ե՛հ, բան չկայ, — ասում էր նա, — միայն թէ նա կնոջ գիւղելու յանդգնութիւնը չունենայ. իսկ երբ... — և նրա աչքերը բարկութիւնից փայլում են — իսկ երբ նա ինձ հետ գործ կունենայ, այն ժամանակ կը համոզուի որ երբէք Անդէմիրի հարուածը չի վրկայել:

Անդէմիրի ասած խօսքերին ոչ ոք չկարողացաւ հակառակել, որովհետև ամբողջ Չեքերգիւղում նրա նման հրաջանաձգ չկար: Նա վայելում էր նոր քաղաքականների յատուկ կեանքի քաղցրութիւնները: Նրա կացարանի մէկ լուսամուտը այդու կողմն էր և գետնից մի արշին բարձրութիւն ունէր: Անդէմիրը հաւատացած լինելով, որ իւր արդիւնքը իր իրեն է հետեւում միշտ, զենքերը իրենից չէր հեռացնում:

Ամուսնութիւնից երկու ամիս էր անցել: Օգոստոս ամսուայ տաք երեկոյնից մի կէտ: Անդէմիրը Գուրանի փոխարէն էր դիպագործել և առանց հանուելու, խաղաղ քնով հանգստանում էր: Բիզարան օտտուել տեսնել էր, որ թաղաքանութիւնից սեղծուած էր և նա չէր կարողանում պատճառը հասկանալ: Նա այդ վիճակի մէջ իջաւ այգի և նըստեց:

Բերեցին անձուկ վարկվայրը, անելի տարուելով քան թէ գնալով: Լըռիկ անտառանջում միայն ձիերի սմբակների զոգրոն էր լսում, որ ասես թէ չանգուում էր մարդու սիրտը: Անելի քան մի ամբողջ ժամ սայլերն ու վէմերը զոգնելով ու տարուելով վերջապէս լոյս ընկանք Օսանահին ջրաղացի կամ ջրաղացանման խցիկի մօտ: Ներսիս մանկով ջրաղացը, որտեղ ուղղահայեաց կանգնելու հնար չկար, տեսաւ նահապետական դարերից մնացած մի ականի պառաւ ու խալիսով ազօրիք, որ վանքին ընդամենը տարին 50 ր. արդիւնք է տալիս: Գնցցէ՛ արթուն վանհայրը:

Այդտեղից սկսում են երկաթուղու գծի աշխատանքները. տարածում է վիթխարի ժայռեր տապալող ականների բոմբիւնը, որ արձագանք է տալիս անտառի լանջին ի վեր, և որից հետեւալ օրը երեք իմերէլ բանուոր իրենց մահն էին գտել: Գէս ժամ անցած՝ արդէն բարձրանում էինք Սանահինի միակամար ճարտարաշէն քարեղէն կամուրջը, որ ձգուած է Չորագիտի վրայ: Այժ, մարդուս հայեացքը վրան բեռնող կամուրջի Տեսնել պէտք է: Այդ կամուրջը վանքէ ճանապարհամուտն է, որ աշխատում է ուղեւորին լեռնի վեր բարձրացնել. ինքն իսկ բարձրանում է քարեղէն աստիճաններով: Այժմ բարձրանում ենք այն ճանապարհով, որ վանհայրը չիմել է տալիս ամենատեսակ կառքերի երթեկութեան համար: Յիսուսի ինչ գեղեցիկ գործը, եթէ արդարեւ յաջողի վանհօրը կարեւոր գիւրեթութիւնը ընծայել ապագայ ուխտաւորներին, որոնցից այս սուհետեւ երկաթուղին հաւանականաբար մեծ լազմութիւն պէտք է իջեցնի չոգեկառքից Սանահինի կամրջի մօտ: Առ այժմ չիմուող ճանապարհի վերին ծայրում 7 — 8 հոգի աշխատում են նեղ ու խիտ գաղափար ուղին լայնացնելով ու հարթելով, որ պայմանի գորութեամբ (1 1/2 ամսուայ ընթացքում) միմիայն վերջը աւարտուածու պատրաստ պէտք է լինէր: Երանք հաւատացողին:

Ձիերն իրենց հեքը բռնած, մենք նրանց քայլերը, նրանք քրտնած, մենք, (տեղի ես) քարուած տորուած ոտքերով տակը թողած անտառն ու իւր առապարհները, հս իհն կանգ ենք առնում վերելին խաչարձանի մօտ, որ մեղ դուրսէ հանում թաշապատ դաշտավայրը: Մի քառորդ ժամ ես, և հան մենք

տեց ճիշտ այն նստարանի վրայ, ուր չորս ամիս առաջ նստած անհամբերութեամբ սպասում էր իւր սիրելի Անդէմիրին: Նա բաղաւոր էր, սիրուած իւր ամուսնուց, որի անտեղ որոտում էր Գովկասի սահմաններից էլ դուրս: Բայց ինչու այդ պահուն նա տեսնէր, ինչու թախիծը պատել էր իւր սիրտը... Այդ մտածմանց մէջ յանկարծ Բիզարայի ականջին հասաւ: մի ձայն: Նա սրբագութեամբ վեր թռաւ տեղից և ուղարկութեամբ նայելով ձայնը լսում կողմը, նկատել, որ ուղիղ դէպի իրեն է գալիս մի ջիղիթ: Լուսնի աղետ լուսով նա ճանաչեց Օսմանի նիհարած դէմքը: Օսմանի հայեացքը ցնորում մարդու տպաւորութիւն գործեց Բիզարայի վրայ: Նա ճշաց և սկսեց արագութեամբ փախչել: Խելադարուած Օսմանի ձեռքից կապուելու համար միայն մի ելք էր մնում: Բիզարային, այն էլ ներս թռչել այն սենեակի լուսամտից, ուր խաղաղ քնած էր ամուսինը: Լուսամուտից լուսած շաշիւնը զարթեցրեց քնած Անդէմիրին: Նա նկատեց լուսամտից ներս թռչող մի ճերմակ կերպարանք և արագութեամբ վերցնելով ստորճանակը արձակեց նրա վրայ: Խաչի ուղի որ ճշաց ու գլուխը լուսամուտի վրայ:

Գլուրեղի ճիւղ Անդէմիրին դող պատահաւոր. նա վազեց դէպի ընկած առաքան, նրա յուսահատական և վըշտ

S. M. P.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԵՒ ԹԻՒՐԿԻԱ

—«Standard» p 9. Գրքի թղթակիցը

Գաղափարաւորների ժողովը, շարու
կում է «Figaro»-ն, այս հարցը պաշ
նապէս չէ քննել: Ներկայ բոլեւոմ
խագահի ուղեւորութեան լուրը չի
բերի ոչ պնդել և ոչ էլ հերքել: Այս
տր Թիւրքմանստանի ներքին, երբ գոր

— Հոսմից «Figaro»-ին հաղորդում են, նշպես լուում է, Հարում (Դամացիա) նում է Համերի թագաորի կեանքի մականութեան փորձ անող Աչիա-տայի գործակիցը: Դա նախել է նո-լա անունով Պենետիկ գաւառացի մի-րը է, արհեստով հիւրանոցի ծառայ-ացոյցներ կան, որ նա գիտէր, որ սպանութիւն գործողութիւն պիտի կա-րուրէր և յարաբերութիւններ ունէր ընդհանրական հետ:

ԹԻՖԼԻՍ. Գ. ը. Տ. Յ.-ին: Մտէք խորմ.

[Faint, illegible text from bleed-through]

նն գտնելու համար՝ խուզարկութիւններ
ստարուում են գլխաւորապէս այն թա
